

4.1.1. Cenaze Merasimi

İnsan hayatının en önemli gerçeklerinden birisi de ölümdür. Bu bağlamda her Müslüman, Yüce Allah (cc) tarafından kendisi için takdir edilen ömür bitince, öleceğine inanır. Bu hakikat Kur'ân'da şöyle dile getirilmektedir: "Her can ölümü tadıcıdır. Sonunda Bize döndürüleceksiniz."¹ "Her ümmetin bir eceli vardır. Onun eceli geldi mi, ne bir an geri kalabilir, ne de bir an öne geçebilir."² İşte insan için ecel gelip ölüm vaki olduktan sonra, geride kalanlar tarafından onun için yapılan bir dizi işlere *cenaze merasimi* adı verilir.

Cenaze kelimesi Arapça'da, hem "ölü" hem de "tabut" anlamına gelmektedir.³ Bu çerçevede İslâmî literatürde; ölmek üzere olan kişiye *muhtazar*, ölmek üzere olan kişinin yüzünü kibleye çevirmeye *tevcih*, ölen kimseye *meyyit*, cenaze için yapılan hazırlıklara *techiz*, cenaze yıkama işlemine *gasil*, yıkandıktan sonra cenazenin kefenlenmesine *tekfîn*, cenazenin tabuta konulup namazının kılınacağı yere ve ardından kabre kadar taşınmasına *teşyi*, cenazenin kabre konulmasına *defîn*, cenaze yakınlarına baş sağlığı dilemeye de *tâziye* denir.⁴

İnsan, Yüce Allah (cc) tarafından en güzel biçimde yaratılmış olan⁵ ve şerefli kılınan bir varlıktır.⁶ Dolayısıyla onun hem dirisi hem de ölüsü değerlidir. Bu yüzden, bizatihi Yüce Allah'ın yarattığı en şerefli mahlûk olması hasebiyle ona saygı duymak gerekir. Hem insana verilen değerlerin bir göstergesi hem de insani bir görev olarak, onun vefatı öncesinde ve sonrasında yapılması gereken bir dizi işlemler vardır. Bu işlemler şunlardır:

4.1.1.1. Vefat Öncesi Yapılması Gerekenler

Ölmek üzere olan kişiye yapılması gereken işlemler şunlardır:

- Ölmek üzere olan kişi, mümkünse yüzü kibleye gelecek şekilde sağ yanına çevrilir veya başı hafifçe yükseltip ayakları kibleye doğru uzatılarak sırt üstü yatırılır.

- Ölmek üzere olan hastanın yanında Yâsîn süresi okunabilir.⁷

- Yanında bulunanlardan sevdiği biri, duyacağı şekilde kelime-i tevhîd ve kelime-i şehâdet getirerek hastanın da söylemesine imkân sağlar.⁸ Fakat sıkıntılar içinde bulunan hastaya kelime-i tevhîd veya kelime-i şehâdet getirmesi teklif edilmemelidir.⁹ Zira bu durumdaki bir hastaya yapılacak herhangi bir teklif, muhatap tarafından sağlıklı bir değerlendirme imkânından mahrum kalacaktır.

4.1.1.2. Vefat Sonrası Yapılması Gerekenler

Kişi vefat ettikten sonra yapılması gereken işlemler şunlardır:

¹ 'Ankebût 29/57. Bu anlamda başka bir âyet için bkz. Âl-i 'Imrân 3/185.

² A'râf 7/34. Bu bağlamda başka âyetler için bkz. Yûnus 10/49; Nûh 71/4; v.dğr.

³ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, c. II, s. 382; Kürşat Demirci, "Cenaze", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1993, c. VII, s. 353; Çetin, *Hitabet ve İrşad*, s. 380.

⁴ Apaydın, "Namaz", c. I, s. 355; Demirci, "Cenaze", c. VII, s. 353; Çetin, *Hitabet ve İrşad*, s. 380.

⁵ Tîn 95/4.

⁶ İsrâ 17/70.

⁷ Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 20; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. V, s. 26.

⁸ Müslim, "Cenâiz", 1; Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 20.

⁹ Mehmet Şener, "Cenaze", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1993, c. VII, s. 354; Çetin, *Hitabet ve İrşad*, s. 381.

- Hasta ruhunu teslim ettikten sonra göz kapakları ve ağız kapatılarak çenesi bağlanır. Başka bir durumda ise, sırt üstü yatırılır ve elleri iki yana uzatılır. Elbisesi çıkarılır ve üzeri tamamen örtülür.

- Cenazenin yanında yaka paça yırtarak ağlamak doğru değildir. Bu, Cahiliye âdetidir.¹⁰ Ancak, sabretmek daha güzel olmakla birlikte, aşırıya kaçmamak suretiyle cenaze için ağlamakta da bir sakınca yoktur.

- Diğer Müslümanlar, cenazeden haberdar edilir. Hz. Peygamber'in (s), Mute Savaşı'nda şehid olan Zeyd b. Hârise, Ca'fer b. Ebû Tâlib ve Abdullah b. Revâha'nın şehâdetleri ile Habeş Kralı Necâşî Eshame'nin vefatını ashabına duyurduğu bilinmektedir.

- Ölen kişinin borcu varsa en kısa sürede -mümkünse namazı kılınmadan- terekesinden (ölen kişinin dünyada bıraktığı malvarlığından) ödenmesi veya borcuna kefil olunması gerekir.¹¹

- Ölen kişinin vasiyeti varsa, hemen yerine getirilmesi veya terekesinden vasiyet miktarının ayrılması gerekir.¹²

4.1.1.3. Cenazenin Yıkanması

"Vefat eden bir Müslümanı yıkamak, kefenlemek, onun için namaz kılıp duâ etmek ve bir kabre gömmek farz-ı kifâyedir, bu konuda çocukla yetişkin arasında fark yoktur. Ancak ölü doğan çocukların yıkanması hususunda değişik görüşler ileri sürülmüştür. Malikî mezhebine göre, bu çocukların yıkanması ve dolayısıyla namazlarının kılınması mekruhtur. Hanbelîlere göre, çocuğun anne karnındaki hayatı dört aydan fazla sürmüştse yıkanır ve namazı kılınır. Şafiiler aynı durumdaki çocuğun yıkanıp yıkanmayacağı konusunda iki farklı görüş belirtmişlerdir. Ebû Hanife'ye göre, çocuğun organları belirgin ise, yıkanır, fakat namazı kılınmaz; belirgin değilse yıkanması da gerekli değildir. Herhangi bir sebeple tamamı mevcut olmayan cesedin Şafii ve Hanbelîlere göre mevcut kısmı yıkanır ve namazı kılınır. Hanefi ve Malikîlere göre ise, vücudun yarısından fazlası varsa yıkanır ve namazı kılınır. Savaşta şehit düşenler yıkanmaz. Yanan veya suda boğulan kişilerin, yıkandıkları takdirde vücutlarının parçalanması söz konusu ise, yıkanmayıp üzerlerine sadece su dökülür. Bu da zararlı olacaksa mümkün olduğu takdirde teyemmüm ettirilir. Ölen erkek, erkekler tarafından; kadın, kadınlar tarafından yıkanır. Eşlerin birbirini yıkaması caizdir. Ancak Hanefiler, erkeğin ölen eşini yıkayamayacağı görüşündedirler. Küçük çocukları karşı cins de yıkayabilir. Cünüp kişilerin ve hayız halindeki kadınların cenaze yıkaması mekruh kabul edilmiştir. Su bulunmadığı takdirde cenazeye teyemmüm ettirilir."¹³

Cenazenin yıkanacağı yerin kapalı olması ve burada cenazeyi yıkayanla yardımcılarından başka kimsenin bulunmaması gerekir. En makbul olanı, cenazeyi en yakın akrabasının yıkamasıdır. Şayet bu mümkün değilse, onun görevlendireceği ehil bir kişi cenazeyi yıkar. Cenaze yıkama işleminde yapılacak olan şeyler sırasıyla şunlardır:

- Mümkünse cenazenin ayakları kibleye gelecek şekilde teneşir üzerine yatırılır.

¹⁰ Müslim, "Cenâiz", 1; Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 20.

¹¹ Tirmizî, "Cenâiz", 76; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. V, s. 11; İbn Mâce, "Sadâkat", 12.

¹² Şener, "Cenaze", c. VII, ss. 354-355; Çetin, *Hitabet ve İrşad*, ss. 381-382.

¹³ Şener, "Cenaze", c. VII, ss. 354-355; Çetin, *Hitabet ve İrşad*, ss. 381-382.

- Cenazenin göbekte diz kapağı arası örtülür.
- Cenazenin üzerinde elbisesi varsa, hepsi çıkarılır.
- Cenaze yıkayan kişi veya kişiler, yıkama görevini yerine getirmeye niyet eder ve yıkamaya Besmele ile başlar.
- Yıkama bitinceye kadar, *Ğufrâneke yâ Rahmân* (*Artık Senin af ve mağfiretinle baş başa, Sen onu bağışla ey Rahmân olan Allah'ım!*) duâsında bulunur.
- Önce ele bir bez sarılarak, örtünün altından cenazenin tahareti yapılır, avret yerleri temizlenir.
- Cenazeye namaz abdesti aldırılır.
- Cenazenin ağzına ve burnuna su verilmez; parmağa sarılan bir bezle dudakları, dişleri, burun delikleri ve göbeği meshedilir.
- Cenaze, sabunlu ılık su ile iki defa yıkanır.
- Cenaze hafifçe kaldırılarak karnı sıvazlanır ve bir şey çıkarsa temizlenir. Şafî, Malîkî ve Hanbelîlere göre cenazenin karnını sıvazlama işi abdestten önce yapılır.
- Cenaze kâfur vb. güzel koku ilave edilmiş su ile üçüncü defa yıkanır.
- Yıkama işlemi bittikten sonra cenaze havlu veya bezle silinip kurulanır ve sonra da kefenlenir.¹⁴

4.1.1.4. Cenazenin Kefenlenmesi

Vefat eden kadın ve erkeğin, bedenleri örtülecek şekilde kefenlenmesi farzdır. *Kefen*, cenazenin yıkanıp kurulanmasından sonra sarıldığı bezdir. Bu bez, bir taraftan cenazenin bedenini örtme vazifesi görürken, diğer taraftan insanın bu dünyadan hiçbir şey götüremeyeceğini, doğduğu gibi çıplak ve sade gideceğini temsil etmektedir.¹⁵ Cenazenin bahsi geçen bez parçasına/parçalarına sarılmasına *kefenleme* denir. Kefen parçaları şunlardır:

- *Kamîs*: Boyun kısmından ayaklara kadar uzanan, gömlek yerinde yakasız, yensiz ve dikişsiz bir bezdir.
- *İzâr*: Baştan ayağa kadar uzanan bir bezdir.
- *Lifâfe*: Sargı yerinde olup, baştan ayağa kadar uzanan, baş ve ayak taraflarından düğümlenen bir bezdir.
- *Başörtüsü*: Kadının kefenlenmesinde başı ve yüzü örten bezdir.
- *Göğüs örtüsü*: Kadının kefenlenmesinde, kefenin açılmaması için, göğüsle göbekte arasına gelecek şekilde kuşak gibi enlemesine sarılan bezdir.

Cenazeye sarılan bezin parça sayısına göre üç çeşit kefen söz konusudur:

1. *Kefen-i Sünnet*: Sünnete uygun kefen erkek için üç (*kamîs, izâr, lifâfe*), kadın için beş (*kamîs, izâr, lifâfe, başörtüsü, göğüs örtüsü*) parçadan meydana gelir.
2. *Kefen-i Kifâyet*: Erkek için iki (*izâr, lifâfe*), kadın için üç (*izâr, lifâfe, başörtüsü*) parçadan oluşur.

¹⁴ Şener, "Cenaze", c. VII, s. 355; Çetin, *Hitabet ve İrşad*, ss. 382-383; Apaydın, "Namaz", c. I, ss. 356-358.

¹⁵ Apaydın, "Namaz", c. I, ss. 356-358.

3. *Kefen-i Zarûret*: Sünnet veya kifâyet kefenlerinin bulunamadığı durumlarda, cenazenin sarıldığı tek parça bezdir.¹⁶

Yıkanıp kurulanan cenaze kefenlenir. Bu bağlamda, cenaze *erkek* ise, kefenleme şu şekilde yapılır:

- Cenazeye önce *kamîs*, başından geçirilerek giydirilir ve elleri iki yana bırakılır.

- Saçına, sakalına, secde azaları olan alınına, burnuna, ellerine, diz kapaklarına ve ayaklarına kâfur veya benzeri güzel bir koku sürülür.

- *Lifâfe* bir tabut veya kilim/halı üzerine yayılır.

- *Lifâfenin* üzerine *izâr* serilir.

- *Kamîs* giydirilmiş olan cenaze, *lifâfe* ve *izârın* üzerine konulur.

- *İzâr*, önce soluna, sonra da sağına sarılır.

- *Lifâfe* de aynı usulle sarılıp, baş ve ayak uçlarından (kabirde çözülmek üzere) düğümlenir veya bir bez parçasıyla bağlanılır.

- Kefenin açılmaması için (kabirde çözülmek üzere), ortadan bir kuşakla veya ihtiyaç duyulduğu kadar kuşakla bağlanması gerekir.¹⁷

Cenaze *kadın* ise, kefenleme şu şekilde yapılır:

- Cenazeye önce *kamîs*, başından geçirilerek giydirilir, elleri iki yana bırakılır, saçları ikiye ayrılarak göğsü üzerine konulur.

- Saçlarını ve yüzünü örtecek şekilde *başörtüsü* sarılır.

- *Lifâfe* bir tabut veya kilim/halı üzerine yayılır.

- *Lifâfenin* üzerine *izâr* serilir.

- *Kamîs* giydirilmiş ve başörtüsü sarılmış olan cenaze, *lifâfe* ve *izârın* üzerine konulur.

- *İzâr*, önce sağına, sonra da soluna sarılır.

- *İzârın* üstüne *göğüs örtüsü* bağlanır. (*Göğüs örtüsü lifâfeden* sonra da bağlanabilir.)

- *Lifâfe* de önce sağına, sonra soluna sarılıp, baş ve ayak uçlarından (kabirde çözülmek üzere) düğümlenir veya bir bez parçasıyla bağlanılır.

- Kefenin açılmaması için (kabirde çözülmek üzere), ortadan bir kuşakla veya ihtiyaç duyulduğu kadar kuşakla bağlanması gerekir.¹⁸

4.1.1.5. Cenaze Namazı

Yıkanıp kefenlenen cenaze, namazının kılınacağı câmiî veya musallâyaya getirilir. Burada Müslümanlar, vefat eden kardeşleri için duâ mahiyetindeki cenaze namazını kılarlar. Cenaze namazının hükmü, farz-ı kifâyedir. Cenaze namazının rükünleri, kıyâm ve tekbirdir. Sünnetleri ise, Yüce Allah'a (cc) hamd ve sena etmek, salât ve selâm getirmek, hem vefat eden kişiye hem de diğer Müslümanlara duâ etmektir. Duânın rükün olduğunu söyleyenler de vardır.¹⁹ Cenaze namazı şöyle kılınır:

¹⁶ Şener, "Cenaze", c. VII, s. 355; Çetin, *Hitabet ve İrşad*, ss. 383-384; Apaydın, "Namaz", c. I, s. 359.

¹⁷ Çetin, *Hitabet ve İrşad*, s. 384; Apaydın, "Namaz", c. I, ss. 359-360.

¹⁸ Çetin, *Hitabet ve İrşad*, s. 384; Apaydın, "Namaz", c. I, ss. 359-360.

¹⁹ Apaydın, "Namaz", c. I, ss. 360-361.

- Cenaze namazı ayakta kılınır. Buna *kıyâm* denir.

- Cenaze namazına niyet edilir. Bu niyet şarttır. Bu niyette cenazenin erkek, kadın, erkek çocuk veya kız çocuk olduğu belirtilir. Niyet şöyle yapılır: “*Niyet ettim, Allah için salâta! Rasûlüllah için salavâta! Meyyit/meyyitel-sabî/sabîyye için duâya. Uydum imama!*” İmam da bu cenaze namazını kıldırılmaya aynı şekilde niyet eder. Cenazenin kim olduğunu bilmeyen kimse, “*üzerine imamın namaz kıldığı kimse*” şeklinde niyet eder.

- İmamın önderliğinde ilk tekbir alınır ve *subhâneke* duâsı ve *celle senâûk* cümlesiyle birlikte okunur.

- İkinci tekbirden sonra *salli-bârik* duâları okunur.

- Üçüncü tekbirin ardından, cenazenin durumuna göre, *cenaze duâsı* okunur.

- Dördüncü tekbirden sonra selam verilir, eller salınır²⁰ ve böylece cenaze namazı tamamlanmış olur.

4.1.1.6. Cenazenin Taşınması/Teşyi

Cenazenin namaz kılınan yerden kabre kadar taşınmasına *teşyi* denir. Cenazenin musallaya ve kabristana taşınmasına katılmak sünnettir. Kadınlar, cenaze taşınmasına katılmazlar. Cenazeyi taşıyan kimsenin, tabutu her taraftan taşınmasının sünnet olduğu yönündeki rivayeti²¹ esas alan fakihler, bunun en uygun şeklinin, tabutu önce sağ omuzla önden, sonra arkadan, daha sonra sol omuzla önden, sonra arkadan bir müddet taşımak olduğunu belirtmişlerdir. Cenazenin taşınması sırasında yüksek sesle Kur’ân okumak veya zikir yapmak mekruhtur. Uzaklığı sebebiyle cenazeyi kabristana araba ile götürmekte bir sakınca yoktur. Küçük çocuğun cenazesini yalnız bir kişi elleri üstünde taşıyabilir.²² Cenaze taşınması sırasında diğer insanlar, cenazenin arkasından veya önünden sessizce yürürler, gürültü yapmazlar, çalgı ve ıslık çalmazlar, alkışlamazlar.

4.1.1.7. Cenazenin Defnedilmesi

Kabrin derinliğinin, bir insan boyu ya da en azından göğüs hizası kadar, uzunluğunun cenazenin boyundan biraz fazla, genişliğinin de cenazenin rahatlıkla defnedilebileceği şekilde olması gerekir. Kabir içinin kible tarafı oyulur. Buna *lahit* denir. Cenaze, kible tarafından kabre indirilir. Yüzü kible istikametine gelecek şekilde sağ yanı üzerine lahite konulur. Kefen üzerinde bağ varsa, çözülür. Cenazeyi kabre indiren ve lahite yerleştiren kişiler, *Bismillâhi ve ‘alâ Milleti Rasûlillâh* “Allah’ın adıyla ve elçisinin dini üzere” derler. Kadınları kabre yerleştirecek kişilerin, cenazeye akrabalık yönünden mahrem kimseler olmaları gerekir. Ayrıca kadınlar kabre yerleştirilinceye kadar kabirleri üzerine bir örtü çekilir. Lahitin önüne, atılan toprak doğrudan cenaze ile temas etmesin diye tahta, kerpiç ve benzeri malzemeler konulur. Bu, insanın dirisine olduğu gibi ölüsüne de saygı göstermenin bir gereğidir. Daha sonra kabir, toprakla kapatılır ve üzeri yerden bir-iki karış yükseklikte tümsek haline getirilir.²³

²⁰ Çetin, *Hitabet ve İrşad*, ss. 384-385; Apaydın, “Namaz”, c. I, ss. 360-363.

²¹ İbn Mâce, “Cenâiz”, 15.

²² Şener, “Cenaze”, c. VII, s. 356; Çetin, *Hitabet ve İrşad*, s. 388; Apaydın, “Namaz”, c. I, ss. 365-366.

²³ Apaydın, “Namaz”, c. I, ss. 366-367; Çetin, *Hitabet ve İrşad*, ss. 388-389.

4.1.1.8. Mezarlıkta Kur'ân Okunması

Hız. Peygamber'in (s) uygulamasında olmamakla birlikte, bazı toplumlarda cenaze defnedildikten sonra kabri başında Kur'ân okumak hoş karşılanmıştır. Bu bağlamda genellikle Yâsîn, Mülk, Vâkı'a, Tekâsür, İhlâs, Felak, Nâs ve Fâtîha sureleri ile Bakara sûresinin ilk beş âyeti Allah rızası için kabir başında okunur.²⁴ Ardından, Hız. Peygamber'in (s) tavsiyelerinde de olduğu gibi ilgili cenazenin ve tüm mü'minlerin bağışlanması için duâ edilir.²⁵ Daha sonra da cemaat yavaşça dağılır.

4.1.1.9. Taziye

Taziye, vefat eden kişinin yakınlarına baş sağlığı dilemek, sabır tavsiye etmek, onları teselli edici ve rahatlatıcı sözler söylemek ve üzüntülerinin paylaşıldığını ifade etmektir. Taziye için genellikle "Başınız sağ olsun!", "Allah sabır versin!", "Hüküm Allah'ındır!", "Mekânı cennet olsun!", "Allah, geride kalanlara bereketli ömür versin!" gibi sözler sarf edilir. Cenaze yakınları da *إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ* *Innâ lillâhi ve innâ ileyhi râci'ûn* "Allah'tan geldik ve O'na döneceğiz!", "Allah sizlerden razı olsun!", "Sizler de sağ olun!" gibi ifadelerle karşılık verirler.²⁶

Taziyenin süresi üç gündür ve bir defa icra edilir. Acıların tazelenmemesi ve cenaze yakınlarının normal hayata daha çabuk bir şekilde dönebilmesi için taziyenin üç günden fazla sürmesi hoş karşılanmamıştır. Taziye için gidilen evde, cenaze sahiplerini üzecek söz ve davranışlarda bulunulmaz. Öte yandan taziye sadece söz ile de olmaz. Gerçek taziye, cenaze sahiplerine maddi ve manevi açıdan yardım etmeyi de gerekli kılar.²⁷ Ayrıca ilk günlerde cenaze evine yemek götürmek de Hız. Peygamber'in (s) tavsiye ettiği²⁸ hususlardandır.

²⁴ Apaydın, "Namaz", c. I, ss. 360-363.

²⁵ Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 67-69.

²⁶ Apaydın, "Namaz", c. I, s. 369; Çetin, *Hitabet ve İrşad*, s. 391.

²⁷ Çetin, *Hitabet ve İrşad*, s. 391; Apaydın, "Namaz", c. I, ss. 369-370.

²⁸ İbn Mâce, "Cenâiz", 59.